

O NOUĂ ABORDARE A PROGRAMELOR DE STUDII DOCTORALE DIN PERSPECTIVA PROCESULUI BOLOGNA

Victoria COJOCARU

Academia de Științe a Moldovei

La réorganisation des études doctorales dans la République de Moldova a comme but unique de provoquer à un dialogue ample pour identifier les politiques et les mesures de développement structurel de la société de connaissance dans la République de Moldova et l'intégration rapide et profitable des compétences, de nos jours et dans l'avenir, dans le circuit européen des valeurs scientifiques.

În diferite universități din Europa până în prezent s-au derulat o serie de proiecte internaționale:

- Doctoral Programmes Project (SUA) Socrates, 2004;
- Trends IV (SUA) Socrates, 2005;
- Doctoral Programmes for the European Knowledge Society (EUA), 2005.

Obiectivele principale ale proiectelor:

- identificarea modalităților de organizare și desfășurare a programelor de doctorat;
- promovarea cooperării și dezvoltării unei rețele europene pentru susținerea programelor de doctorat la nivel european.

În cadrul Proiectului cu privire la viitorul programelor doctorale derulat sub auspiciile Asociației Europene a Universităților s-a menționat că în prezent studiile doctorale sunt subapreciate de către societate drept urmare a faptului că doctoratul este perceput ca un proiect personal pentru dezvoltarea competenței de cercetare, iar doctorul în științe nu dispune de suficiente cunoștințe și aptitudini pentru a valorifica știința sa în lumea afacerilor publice sau private.

În urma derulării Proiectului Doctoral Programmes Project (SUA) Socrates, 2004, în cadrul rapoartelor finale s-au conturat unele puncte comune care sunt respectate într-o măsură mai mare sau mai mică:

- durata unui program de doctorat este de 3–4 ani;
- universitățile trebuie să organizeze cursuri pentru doctoranzi, într-o manieră interdisciplinară și care să le dezvolte competențe transferabile cu cerințele ajustate la piața locurilor de muncă;
- trebuie evitate reglementările rigide, numeroase și în continuă schimbare privind organizarea și derularea programelor de doctorat.

În majoritatea universităților participante au fost identificate diferențe majore care vizează:

- conținutul cursurilor în cadrul perioadei de formare a doctoranzilor, diverse tipuri de programe de doctorat;
- durata și finanțarea programelor de doctorat, modalități de recrutare în cadrul aceleiași universități.

În cadrul rapoartelor finale s-au punctat și unele provocări de care trebuie să se țină seama în viitor:

- calitatea programelor de cercetare;
- promovarea și încurajarea intercolaborării între universități;
- stabilirea obiectivelor, programelor de doctorat și a celor profesionale;
- dezvoltarea posibilităților de consiliere vizând orientarea profesională și dezvoltarea carierei doctoranzilor pentru integrarea lor socială ulterioară;
- dezvoltarea unor competențe adecvate, cursuri cu proiect individual de dezvoltare a programului de cercetare;

- obținerea unor fonduri guvernamentale adecvate derulării unor programe de doctorat bine organizate și utile.

În cadrul Conferinței de la Maastricht (octombrie 2004) cu tema „Cercetarea – element-cheie pentru o Europă a cunoașterii”, s-a lansat ideea dezvoltării la nivel național a reformei doctoratului care să vizeze următoarele dimensiuni:

- politici și practici instituționale în domeniu;
- instrumente pentru asigurarea calității;
- modalități de supervizare și de evaluare;
- strategii de dezvoltare a carierei după doctorat;
- modalități și mecanisme de cooperare interinstituțională.

În perioada 3-5 februarie 2005, la Salzburg a avut loc un seminar cu tema „Programe doctorale pentru societatea europeană a cunoașterii”. În urma discuțiilor participanții la seminar au propus următoarele:

Programele de doctorat trebuie să îndeplinească două condiții:

- Să includă o parte de cursuri oferite doctoranzilor care să-l pregătească teoretic din perspectiva metodologiei cercetării în domeniu;

- Să includă o parte aplicativă dintr-un proiect de cercetare. S-a precizat că programul de doctorat reprezintă ciclul trei al învățământului superior, dar și experiența profesională, în câmpul muncii, în același timp.

Au fost concepute zece principii de bază de doctorat.

1. Componenta definitivă a pregătirii în cadrul studiilor doctorale este dezvoltarea științei de a cerceta

În același timp, se recunoaște că pregătirea doctorală trebuie să răspundă într-o măsură sporită cerințelor unui spectru mai larg de angajare pe piața calificărilor decât mediul academic.

2. Cuprinderea doctoratului în strategii și politici instituționale

Universitățile trebuie să-și asume responsabilitatea pentru o astfel de organizare a propriilor programe de studii doctorale și a pregătirii pentru cercetare încât să răspundă noilor cerințe și să cuprindă oportunități de dezvoltare a carierei profesionale.

3. Importanța diversității: marea diversitate a programelor doctorale din Europa, bazate pe calitate și practici sănătoase, reprezintă un punct forte.

4. Doctoranzii considerați ca cercetători timpurii (early stage researchers): ei ar trebui recunoscuți ca profesioniști cu o contribuție esențială la formarea de cunoștințe noi.

5. Rolul crucial al supervizării și evaluării: respectând personalitatea fiecărui doctorand, se cer a fi concepute și aplicate aranjamente adecvate pentru conducerea și evaluarea doctorandului bazate pe o structură contractuală care cuprinde responsabilități partajate între doctorand, conducător științific și instituție (acolo unde este adecvat și cu participarea altor parteneri).

6. Realizarea masei critice: programele de studii doctorale oferite de universitățile europene ar trebui să urmărească atingerea unei mase critice (a ofertei) și să fie bazate pe diferite tipuri de practici inovative, pornind de la recunoașterea principiului că soluții diferite pot fi adecvate unor contexte diferite, în mod particular, ținând seama de dimensiunile mai mari sau mai mici ale țărilor europene. Ele presupun diferite soluții instituționale: de la școli doctorale în marile universități la colaborări regionale între universități.

7. Durata: programele doctorale ar trebui dezvoltate într-un interval rezonabil de timp (de la trei până la patru ani, de regulă).

8. Promovarea de structuri inovative urmărește un răspuns adecvat cerinței de a face față interdisciplinarității și învățării de către doctoranzi a unor abilități generice de dezvoltare.

9. Mobilitate sporită: programele doctorale ar trebui să le ofere oportunități de mobilitate și colaborare internațională în cadrul unei structuri – cadru de cooperare între universități și alți parteneri.

10. Finanțarea corespunzătoare: dezvoltarea de programe doctorale de calitate și finalizarea cu succes a studiilor de către doctoranzi presupun o finanțare adecvată din partea statului.

S-a mai propus a se derula un proiect european care să vizeze implementarea acestor principii la nivel instituțional în diverse țări europene și a se întocmi ulterior un raport care să fie prezentat la întâlnirea miniștrilor din 2007 de la Londra.

În mai 2005, în cadrul Conferinței Miniștrilor de la Bergen, referitor la dimensiunea „Pregătirea pentru doctorat și sinergia dintre învățământul superior și cercetare”, au fost propuse teme de discuție, precum:

- proiectarea unui plan de pregătire personală a activității doctorandului;
- calitatea mentoratului, a activității îndrumătorilor de doctorate;
- formarea competențelor transdisciplinare, pregătirea și sprijinul acordat doctoranzilor pentru dezvoltarea profesională din perspectiva carierei;
- finanțare adecvată și suficientă a cercetării, granturi, burse, echipamente, spațiu pentru cercetare și pregătire.

S-a remarcat importanța cercetării pe plan regional. Astfel, competiția pentru obținerea de granturi alocate proiectelor de cercetare concrete cu aplicabilitate crescută în regiune la care pot participa cercetători debutanți/doctoranzi devine un factor concret de dezvoltare regională. Pe de altă parte, aceasta induce o competiție firească între instituții academice cu programe de cercetare în derulare spre a se constitui drept centre de excelență în domeniu și a furniza cercetare de înaltă calitate.

Concluzia pe care o putem trage din documentele Uniunii Europene referitoare la Societatea europeană a cunoașterii este că se dorește a fi o societate modernă, eficientă.

Din perspectiva societății cunoașterii, Procesul Bologna stimulează universitățile europene în demersul lor de a reconsidera rolul studiilor doctorale în formarea inițială pentru producerea și transmiterea științei într-un context în care învățarea de-a lungul întregii vieți prefigurează deja un interes sporit pentru studiile doctorale.

Doctoratul devine astfel un tip distinct de învățare prin și pentru cercetare care permite doctorandului să obțină nu numai cea mai performantă competență în domeniul specializat de studiu, dar și aptitudini personale și manageriale generice privind:

- extragerea și sintetizarea rapidă a cunoștințelor noi în contexte/împrejurări noi;
- descoperirea soluțiilor inovante care răspund unor probleme/situații complexe;
- dezvoltarea strategiilor pentru combinarea multiplelor perspective posibile de abordări;
- promovarea creativității și capacității de a comunica eficient;
- formarea, conducerea și lucrul în echipă;
- prezentarea proiectelor pentru finanțarea lor;
- asigurarea unui bun management al timpului și al resurselor implicate în cercetare;
- promovarea monitorizării permanente a calității și performanței.

Studiile doctorale au drept finalitate formarea unor competențe de cercetare care trebuie să aibă un nivel de complexitate compatibil cu nivelul 8 EQF.

Descriptori de nivelul 8 din Cadrul european al calificărilor:

1. Utilizarea de cunoștințe specializate pentru analiza critică, sinteza ideilor noi și complexe din zona de vârf a domeniului.
2. Extinderea sau redefinirea cunoașterii și/sau a practicii profesionale existente în cadrul unui domeniu sau la granița dintre domenii.
3. Cercetarea, conceperea, proiectarea, implementarea și adaptarea proiectelor care conduc la noi cunoștințe și noi soluții procedurale.
4. Manifestarea unor abilități avansate de conducere (leadership), a inovației și a autonomiei în context de muncă și studii noi în care solicită rezolvarea problemelor implicând mulți factori în interacțiune.
5. Evaluarea și revizuirea performanței strategice a echipelor.
6. Angajarea constantă în dezvoltarea de idei și procese inovatoare și înțelegerea proceselor de învățare.
7. Susținerea cu autoritate a rezultatelor cercetării prin angajarea într-un dialog critic cu omologii dintr-o comunitate de specialiști.
8. Observarea atentă, reflectarea și conducerea unor acțiuni în vederea schimbării normelor sociale și a relațiilor interpersonale.
9. Analiza critică, evaluarea și sintetizarea unor idei noi și complexe și luarea unor decizii strategice pe baza acestor procese.
10. Demonstrarea experienței în interacțiuni operaționale precum, și a capacității de a lua decizii strategice într-un context complex.
11. Promovarea prin acțiune a progresului social și moral.

Categoriile cele mai frecvente de competențe din perspectiva cărora sunt structurate programele de doctorat în majoritatea țărilor europene sunt de natură didactică, de prezentare (susținere a unor puncte de vedere, de comunicare și de lucru în echipă, de utilizare a limbilor străine, de management de proiect și de management al timpului, de aplicare pentru granturi). În unele universități sunt vizate și alte categorii cum ar fi: competențe antreprenoriale, competențe privind respectarea eticii profesionale, cunoașterea unor modalități de scriere și de elaborare a unei teme din punct de vedere științific, în conformitate cu anumite rigori științifice. Se pune un tot mai mare accent pe cultivarea competențelor de comunicare ale doctoranzilor, pentru ca aceștia să poată explica publicului larg impactul pe care partea aplicativă din proiectul lor de cercetare îl are asupra dezvoltării economice a unei instituții, comunități, țări.

Caracteristicile principale ale unui program de doctorat, acceptate în majoritatea universităților europene participante la proiectele internaționale menționate anterior, se referă la individualizare, originalitate și autonomie.

Provocările pentru viitor se referă la următoarele:

- promovarea și colaborarea între universități;
- stabilirea clară a programelor de doctorat științific și a celor profesionale;
- dezvoltarea posibilităților de consiliere vizând orientarea profesională și dezvoltarea carierei doctoranzilor pentru integrarea lor socială ulterioară;

- dezvoltarea unor competențe adecvate – îmbinarea participării colective la cursuri cu proiectul individual de dezvoltare a programului de cercetare propriu-zisă;
- obținerea unor fonduri guvernamentale adecvate derulării unor programe de doctorat bine organizate și utile (Doctoral Programmes for the European Knowledge Society EUA, 2005).

Prezentul articol are drept scop provocarea unui dialog cât mai amplu pentru a identifica cele mai potrivite politici și măsuri în vederea dezvoltării și organizării studiilor doctorale în Republica Moldova.

Diversitatea actuală a candidaților pentru studii doctorale din punct de vedere al vârstei, al studiilor prealabile absolvite, al stadiului carierei, experienței acumulate, statutului profesional, scopului urmărit prin efectuarea doctoratului etc., lipsește o reglementare cuprinzătoare a instituțiilor organizatoare de doctorat. Nu poate fi trecută cu vederea nici numărul exagerat de mare de diplome de doctor în științe care se atribuie anual în Republica Moldova. Este evidentă erodarea imaginii publice a statutului de doctor în științe, ceea ce nu reprezintă o premisă încurajatoare pentru cei tineri chemați să opteze pentru o carieră de cercetător științific.

Există la fel o mare diversitate în organizarea studiilor doctorale în instituțiile organizatoare de doctorat cum ar fi programele de studii doctorale, evaluarea muncii doctorandului etc.

Bibliografie:

1. Comunicatul Comisiei Europene ”The role of universities in the europe of knowledge”, COM (2004) 58 din 05.03.2004.
2. Korka M. Învățământul superior economic românesc și spiritul Bologna // Economistul. - Nr.1747 și 1748 din luna noiembrie 2004.
3. Documents of the Bologna seminar on “Doctoral programmes for the European Knowledge society 2”. - Salzburg, 3-5 february 2005.
4. EUA Doctoral Programmes. Final report. - Frankfurt, 2004.
5. Singer M., Sarivan L. Repere pentru o reformă de profunzime în învățământul superior. - București: Sigma, 2006.

Prezentat la 21.11.2007